

Om Nielstrup Mølle

af Søren Ladefoged, Gjesing.

Når jeg i dag står ved Mølleåen og tænker tilbage til min barndom for ca. 50 år siden, er meget forandret siden da. Dengang var der i engene kun græs, som blev slået til hø eller blev afgræsset af kreaturer og heste. Nu er det meste sået til med korn. Dengang flød åen roligt - 4-5 m. bred - med lave brinker og dybe høller i de mange sving. Vandstanden steg eller faldt eftersom Nielstrup Mølle havde åbnet eller lukket for vandet.

Der var mange gedder og skaller i åen. De blev udklækket i det stillestående vand i mølledammen, og her dyrkede jeg mit første fiskeri, som bestod i at fange gedder med en ståltrådsløkke, og det kunne godt blive mange på en søndag eftermiddag.

I strenge vintre kunne åen næsten fryse til. Ved en skiftende vandstand frøs siderne til is, så løbet blev smalt, og det kunne da ske, at vandet løb ud over engene.

Nu er vandstanden sænket over 1 m, og vandet løber hurtigt forbi. Siderne er høje og stejle, gedderne er borte, men bækørrederne er nu også mere spændende og mere lækre. Heldigvis er de mange sving, der er åens naturlige løb, bevaret fra Sorvad Enge til Nielstrup Mølle - *et stykke dejlig natur.*

Når så stor en forandring kan ske på 50 år, hvordan mon der da har set ud, da de første møller blev bygget for 5-600 år siden?

Hvornår de første møller blev bygget her i landet, står vel hen i det uviste. Men møller har været kendt i de sydligere lande, før vor tidsregning begyndte, og de har vel bredt sig mod nord som så meget andet.

De første møller her har vel været små horisontale skvatmøller, der ikke krævede opstemning, og som der flere steder er fundet rester af. Kong Valdemar Atterdag skulle allerede i 1300-tallet havde sagt, at han ikke ville tillade vandene at løbe i havet, uden at de forinden havde tjent landet til nytte.

Det har nok været ved den tid, man er begyndt med opstemning og brug af store vandhjul, der drev mølleværket med en vandret liggende

de aksel. Det er vel den første udnyttelse af en kraftkilde, og vandmøllen blev nok den første industri, hvor man forarbejdede varer til andre end sig selv.

Hvornår Nielstrup Mølle egentlig er bygget, vides vist ikke. Det første skrevne, jeg har kunnet finde, er at Christen Rantzau på Giesingholm (nu Løvenholm) ifølge kronens skøder den 29.10.1663 købte Nielstrupgård, Nielstrup Mølle og meget andet af borgmester Casper Eggertsen i Køge. Siden da, og indtil den blev nedlagt i 1948, var den ejet af Løvenholm.

Men ingen af disse ejere har naturligvis drevet møllen. Ja, de har måske aldrig været der. I Løvenholms jordebog 1672 nævnes som møller Niels Michelsen. Ham gik det nu ikke så godt, da han på grund af armod blev fradømt møllen. Han kunne ikke svare den landgilde, han skulle, og møllen var øde.

I 1690 fik Espen Pedersøn Tømmermand fra Ørsted fæstebrev på Nielstrup Mølle. Huset og møllen var da meget forfaldne, men greven lovede ham ikke alene træ fra skoven, men også sten og jern til at bygge og reparere med. Endvidere blev han også fri for at betale landgilde det første år. Den sidste del af navnet kunne tyde på, at han har været tømrer, og i 1701 underskrev han - sammen med en murermester, en blytækker og 2 synsmænd - et forslag til reparation af Gjesing kirke.

Mon ikke det er gået helt godt for Espen Pedersøn økonomisk, for i 1710 klagede han over forvalteren ved Løvenholm, fordi denne ville have mere landgilde af møllen end sædvanlig, og han fik ret. Han skulle årligt kun betale de 20 rigsdaler, som han havde forpligtet sig til. Ved en synsforretning i 1715 havde han 2 heste, 2 køer, 17 får og 2 svin.

Espen Pedersøn døde barnløs den 22. februar 1724, og hans enke Anna Jørgensdatter, udbetaler, hvad der var ret usædvanligt, 84 rigsdaler til hans arvinger, og hun beholdt møllen til 1. maj 1725.

Den næste fæster var forpagteren på Løvenholm, Jens Rosborg. Han var ud af velhavende familie, der stammede fra Rendsborg. Han fæstede ikke alene møllen, men også Nielstrupgård, som dengang var en ret stor gård. Gården var da meget forfalden, men blev bygget op.

Uheldigvis døde Rosborg allerede i 1727. Hans enke, Maren Madsdatter, beholdt fæstet og giftede sig med Niels Jørgensen fra Ingerslev. Det gik åbenbart godt. At dømme efter skiftebrevet, der fylder 150 sider, ser det ud til, at der er velstand på møllen. Niels Jørgensen døde i 1751.

Den 2. november 1751 overtog ridefogeden på Hevringholm, Chr. Holsvig, fæstet på Nielstrupgård og møllen. Han skulle reparere møllen. Det træ, han skulle bruge, kunne han få fra Løvenholm skov, men jern og sten måtte han selv bekoste.

Der blev strid om vejen til møllen, og om hvem der skulle vedligeholde den. Holsvig gik rettens vej, og den 11. marts 1752 kom sagen for Hevringholms birketing, ved birkedommer Andi Bang fra Vivild med skriveren Oluf Henriksen Rode. Der førtes vidner, bl.a. Jens Christensen fra Vivild, der var 82 år, og som kunne huske mindst 70 år tilbage. Han kunne vise, hvor man passerede vandløbet før dæmningen og broerne blev lavet.

Der førtes flere vidner, der forhørtes, og der aflagdes ed.

Et nyt møde blev holdt den 17. marts med flere vidner og forhør, men resultatet blev, at beboerne i Vivild og Lystrup uden vederlag og med heste og vogn var pligtige til at holde vejen og dæmningen i forsvarlig stand. Chr. Holsvig skulle bygge og holde broerne, men til gengæld skulle beboerne i Gjesing så gøre vejen i stand syd for møllen op til den høje mark, for de brugte også vejen forbi møllen.

100 år senere opstod en tilsvarende strid igen, og i Vivild-Vejlby sognerådsprotokol 1853 henvises til ovenstående, og en forligskommission bestemte, at dette pligtarbejde stadig skulle forrettes.

Tilbage til Holsvig der døde i 1762. Da skiftet blev gjort op, var der ikke meget tilbage. Han havde handlet meget, udskibet træ fra Rygårdstrand, købt salt, tjære, reb og meget andet, men gården og møllen var forfaldne, og der var store ubetalte regninger. Enken bad om at beholde fæstet, men skifteforvalteren svarede, at kun bønderfolk havde tilladelse til at bebo gårde. Holsvig var borger, havde ikke været bonde og havde ikke befattet sig med groft arbejde, da han havde ladet gården drive af tjenestefolk. Desuden var møllen så forfalden, at gæsterne forlod den.

Kort tid efter blev Nielstrupgård delt i 2 gårde.

Der var nu kommet ny ejer på Løvenholm, kancelliråd Hans Fønns. Fønns var en dygtig mand, der forstod at drive landbrug. Han byggede meget om på avlsgården og satte orden i mange ting. Der var meget at varetage. Han ejede jo al jorden med huse, gårde og kirker m.m. i Gjesing og Nørager sogne. Desuden hele Lystrup og det meste af Vivild samt bøndergårde spredt over hele Djursland. Dog ejede han kun halvparten af Ny Mølle, den anden halvpart var selvejet.

Der har jo nok været konkurrence eller strid mellem 2 så nært beliggende møller, for i 1773 satte Fønns helt bestemte regler for, hvor hver enkelt skulle have sit korn malet, og selv om Andersen på Ny Mølle beklagede sig, blev det som Fønns havde bestemt.

Det følgende er ordret afskrevet:

Efter Landmaalingen er Nielstrup og Nye Mølle tillagt Malingen i Giesing, Nørager og Vivild Sogne, hvis hartkorn er:

1. Giesing Sogn, Præstegaarden og Sorvad iberegnet, samt afbyggere af contribuerende Hartkorn . . . . . 130 tdr. 2 sk. 3 fj.
2. Nørager Sogn ..... 186 tdr. 7 sk.
Men da Østergaards Bønder skal undertiden søge Fiellerup Mølle, lades her afgaa igen 26 tdr. . . . . 160 tdr. 7 sk.
3. Vivild Sogn, Præstegaarden iberegnet, ungefær . . . 294 tdr.
Tilsammen . . . . . 585 tdr. 1 sk. 3 fj.

Dette Hartkorn delt mellem Møllerne, tilkommer:

- Nye Mølle af 6 tdr. 3 sk. Mølleskyld . . . . . 320 tdr.
og Nielstrup Mølle af 5 tdr. 2 sk. 2 fj. . . . . 265 tdr.

Hvilket Hartkorn vel har været delt mellem Møllerne for nogle år siden, men da en del af Veilby Sogn, som ikke kører til Estrup Mølle, har kørt til Nye Mølle i nogle aar og nu kører til Nielstrup, saa, uagtet disse af Veilby Sogn har Frihed, at køre hvor de vil, bliver dog ovenmelte 3 sogne delt saaledes:

1. Giesing Sogn. . . . . 130 tdr. 2 sk. 3 fj.
2. Vivild By, deraf Løvenholms 2 gaarde . . . . . 12 tdr. 5 sk. 2 fj.

Anders Knudsen
Erik Sørensen
Anders Mogensen

Niels Pedersen
 Peder Mikkelsen
 Niels Svendsen og
 Jens Amdi, disse 6 gaarde hver på 7 tdr. 6 sk.

Hartkorn er	46 tdr 4 sk.	
3. Nielstrupgaard	20 tdr. 4 sk.	2 fj.
Summa til Nielstrup Mølle	210 tdr.	3 fj.

* * *

1. Nørager Sogn	160 tdr. 7 sk.	
2. Vivild Sogn, deraf den øvrige del af Vivild By, som ikke er tildelt Nielstrup Mølle, som ungefær bliver Hartkorn	91 tdr. 3 sk. 2 fj.	
3. Lystrup By, ald sammen, hvis Hartkorn er	122 tdr. 6 sk. 2 fj.	
Summa til Mølle	375 tdr. 1 sk.	

Af foranskrevne Deeling ses Nye Mølle tillagt af Nielstrup Møllens Andele
 i de til Møllerne matriculerede Sogne .....

55 tdr.
----

og desuden er Østergaards Gods uberegnet, som dog undertiden lader
 male ved Nye Mølle, der er .....

26 tdr.

Er saa det overskud i alt .....

81 tdr.

Desforuden bliver Hovedgaards-Taxts Afbyggere i Nørager Sogn til til Nye Mølle og de Afbyggere i Giesing Sogn, saa og Løvenholms Bønder i Veilby Sogn til Nielstrup Mølle.

Forestaaende Deling mentes Sn. Andersen kunde have været fornøjet med. Men da han har ladet erindre, at han ej kan afsige Præsten i Giesing, Jochum Couberg og Peder Torsagger, tillades disse Giæster af Nielstrup Møllen at kiøre til Nye Mølle saa lenge de vil, skjønt derfor billigt kunde fordres Vederlag, men Ryegaardstrands Beboeres maling reserveres medtagen ved Nielstrup Mølle, om de det begiære, siden disse absolut ikke vil kiøre til Nye Mølle.

Denne Ligning skal fra dato Strict holdes som foreskreven, saa lenge ieg holder Nielstrup Møllen, men skulde ieg enten bortfæste eller sælge samme, forbeholdes hver af Møllerne sin Anpart tildelt efter Mølleskyld, af de til Møllerne matriculerede Sogne, saa og sin Andel af Løvenholms Bønder i Veilby Sogn.

Datum Løvenholm den 31. July 1773

H. Fønns

Vel kunde være følgende Poster imod foreskrevne Deling at erindre:

1. At Schougaards 18 tdr. Hartkorn aldrig lader male 1 sk. ved Nye Mølle, og Østergaards Bønder i Tustrup ei heller stedse.
2. Af Veilby Sogn er nu draget 115 tdr. Hartkorn til Nielstrup Mølle, Estrup Bønder uberegnet, som forhen har søgt begge Møller. Disse, eller i mindste 93 tdr. deraf Løvenholm tilhørende, menes burde deles mellem begge Møller efter Lovens Paragraf 814 stk. 3-. helst Allestrup og Kiærgaard 53 tdr. foruden mange i Veilby, altid har ladet male ved Nye Mølle.
3. Imod Nielstrup Mølle har 6 afbyggere, har Nye Mølle kun Høiholt.

Naar nu hertil betragtes Malingernes forskiellighed, i Veilby Sogn, hvor Familierne ere store, Velhavende og bruger Rugbrød, og i Lystrup, hvor der er kun Mand og Kone i mange Gaarde, og som mest æder Blandingskorn, saa sees om det Nye Mølle tilregnede Overskud 81 tdr. bliver den til Fordeel, eller hvilken Mølle der er bedst holden, ved den Deling.

Men alt saadant uagtet, er jeg fornøjet med den foreskrevne Deling, saa lenge Hr. Cancellieraaden Selv beholder Nielstrup Mølle, og skal holde den nøie paa min side, og følgelig er overskrevne Erindringer

kun fremsadt her for at vise min Ret i Tide til den af Cancellieraaden tilstaaede anden og rettere Deeling, om Hr. Cancellieraaden skulde bortfæste eller sælge Nielstrup Mølle.

Datum Nyemølle den 16. aug. 1773

Andersen

Den følgende tid er der ikke skrevet meget om, men i 1787 foreligger der en kongelig bevilling underskrevet af Chr. VII, hvor der gives ret til at lave mel og perlegryn. Hvis man lavede andet, kunne bevillingen fortages, og man skulle nu svare en årlig afgift til kongens kasse på 10 rigsdaler.

I 1799 kommer vurderingen til den første brandforsikring. Mølleværket blev vurderet til 1.000 rigsdaler, stuehuset til 480 rigsdaler og stalden til 80 rigsdaler.

Efter statsbankerotten i 1813 måtte P.S.Fønns forlade Løvenholm, som skiftede ejer 11 gange og havde 3 tvangsauktioner, inden V. Uttental i 1929 købte den.

Der er ikke bevaret meget fra den tid, men følgende kan konstateres:

I 1830 købte forpagter Chr. Pind fra Gl. Estrup Løvenholm. Han døde ganske vist i 1855, men hans enke Laura Pind drev dygtigt gården videre, til hun i 1874 solgte den til U.F. la Cour.

I 1850 forpagtede møller Jørgen Olesen møllen. Der var nu også blevet bygget en vindmølle øst for vejen. Der blev ført regnskab, som viser, hvem der fik malet og hvor meget. De fleste kunder var selvfølgelig fra de nærmeste byer, men også fra Hevring, Hollandsbjerg, Ørsted, Taarup og Pindstrup kom der folk til møllen.

Og det var egentlig ikke så lidt, der blev malet. Jeg har talt det sammen for året 1853, hvor der blev malet i alt 3.827 tdr.

Heraf var 2.465 rug, 323 byg, 811 malt, 53 havre, 51 hvede og 124 grutning, fordelt med 2.272 tdr. ved vandmøllen og 1.555 ved vindmøllen.

Brænderigården var en stor kunde. Ved at se på december måned 1851, hvor der i alt blev malet 610 tdr., aftog brænderiet 205 tdr. rug, 122 tdr. malt og 65 tdr. byg, i alt 392 tdr.

Brænderigården må dengang have været en større virksomhed, men desværre findes der vist ikke noget skrevet om den.

Dog kan enkelte poster i Laura Pinds regnskaber for 1856 sige lidt om, hvem der skyldte penge for brændevin.

Proprietær Hvid, Sorvad skyldte . . . . . 32 rigsdaler 4 m. 12 skilling
Amnitsbøl, Hevring Mølle . . . . . 79 rigsdaler 5 m. 8 skilling
Larsen i Estrup Kro . . . . . 107 rigsdaler 4 m. 8 skilling
Madam Boye i Randers . . . . . 117 rigsdaler 0 m. 9 skilling

Madam Boye fik dog en godtgørelse på 4-2-15 for 431 potter.

I 1866 kom der en ny forpagter og synsforretningen fortæller bedst selv, hvad der fandtes på møllen. Den ser således ud, direkte afskrevet:

Aar 1866 den 4. November mødte undertegnede Niels Thomsen og Terkild Nielsen i Nielstrup Mølle, for efter Begjæring at foretage Syns og Taxationsforretning i Anledning af Møllens Overladning til Forpagter V. Rosborg. Eierinden Enkefrue Pind mødte selv, og Forpagter Rosborg var og selv til stede.

Efter at vi var bleven gjorte bekendte med Forpagtningscontragten formedes Forretningen saaledes:

1. 7 Fag Muur af Egebindingsværk med Fyrr Overtømmer og gebrokket Gavl i søndre Ende, tækket med Straa og indrettet til Beboelse og forsynet med en Skorsteen. Det heele belagt med Bræddeloft, Bjælkerne og en deel af Loftet er gammelt. Iøvrigt uden Fald paa Tag og Fag. I Bygningen er en Bilægger Kakkellovn og en Jerngrube Gryde paa ½ td. Rum.
2. 7 Fag Muur af Egebindingsværk med Fyrr Overtømmer og Straatag, indrettet til, 4 Fag til Hestestald med Krybber Spiltouge, Loftet bestaar af løse Fjæl. De øvrige 3 Fag indrettet til Svinehuus og Kostald til 2 Køer.
Denne Bygning er iøvrigt uden Fald paa Tag og Fag.
3. Bygningen med Vandmølleværket tilbygget No. 1.
11 Fag i 2 Etager Muur og Bindingsværk med Fyrretræsvertømmer og Straatag.
Ved Bygningen er intet funden at bemærke uden at Loftet er meget daarlig.

Forpagteren overleveres:

2 Kar, 4 Spande, 2 Balier, 1 Kjerne, 1 Flødebøtte, 3 Jerngryder, 1 Bage-

trug, 1 Bord i Kjøkkenet, 1 Do. i Spisekammeret, 1 Bord i Stuen, 2 Bænke, 1 rødmalet Stol.

3 Sænge, Sængeklæder bestaaende af 6 Dyner og 6 Puder, 1 øltønde, 9 stk. leer Fade, 1 Lygte og gl. Hakkebrædt.-

Mølleværkerne bestaaende af:

- a. 2 Skalkverne, den væstre Steen 2 alen 4 tommer i Diameter, den østre 2¼ al. i Diameter, 1 Brækkvern hvoraf løberen er 7 tom. tyk liggeren -, Kamhjulene halvslidt, første Drev er ny af Stokke, Kraghjulene halvslidt, Krondrevene halvslidte, 2 Drev til Skalkværnene er opslidte, Drevene til Grynværket halvslette. Ved Brækkværnene er en Gryn Sorteringskasse med Tilbehør af Solle, alt i god stand.
- b. Een Malekværn løberen 2¼ alen i Diameter 12 tommer tyk, Qværnbe-fæstningen er kasabel.

Til Malekværnen høre en Klapsigte med en Sigte i god Stand, Gangløbet er forslidt.

- c. Stampeværket bruges ikke.

Vandhjulene ere nye og begge gjort i de 2 sidste aar.

Til Vandmøllen hører følgende Inventar i Gjenstande der overlades Forpagteren.

	Rd.	M.	SK.
6 stk. Biiljern	2	-	-
1 Kryshammer	-	3	-
Jernhaandspag	-	4	-
1 Baandkniv	-	1	8
Braader og Meisler af Støbestaal	1	-	-
5 stk. 1½ skp Ballier	-	3	2
3 stk. 2 skp Ditto	1	-	-
Dreieled m.m.	2	-	-
3 Lamper	-	3	-
1 Smørekande	-	2	-
5 Nøgler til alle Skruer			
1 Brækjern og 1 Boltjern	3	-	-
1 Toldkop	1	2	-
1½ Tønde	4	-	-
1 Tønde	2	3	-
1 20 punds Vægt af 1846			

- d. Vindmøllen

Møllen opført af ny for 2 aar siden, alt er complet og i god Stand, men med Undtagelse af ....?... der ere ubrugelige.

I Møllen forefindes en Maleqvern, løberen 2 alen i Diameter og 14 tom. tyk, Een Skalkværn Steenen 2½ alen i Diameter.

Befæstningen ved begge Qværne er ny, ved Maleqværnen en Trumlesigte og en Grynsorterer og ..?..

Ved Møllen forefindes en ..?..

Møllebroen over Vandkarmen er i god og brugbar Stand. Vandkarmen er i god og brugbar Stand.

Saaledes er denne Forretning afholdt efter vort bedste Skjøn.

p.t. Nielstrup Mølle den 4. November 1866.

Terkild Nielsen
Tømmere og Møllebygger
af
Vivild

Niels Tomsen
Tømmere
af
Holbæk

Mod denne Forretning findes intet at erindre og her jeg saaledes overtager Eiendommen med anførte Inventar aldeles.

Nielstrup Mølle den 4. November 1866

V. Rosborg

Laura Pind

Hvornår vindmøllen blev bygget, ved jeg ikke. Den løb engang løbsk i en storm og brændte. Jørgen M. Jørgensens fader, Mads Jørgensen, havde set det og fortalt om det, men årstallet huskes ikke. Møllen blev bygget op igen efter branden, men blev nedbrudt i 1918.

Vandhjulene kørte til 1912, da der blev installeret en turbine.

En tid var der også savværk sammen med møllen - ca. 1930-35 -, men de gamle møller kunne på længere sigt ikke klare sig i konkurrencen med elektriciteten.

En sidste opblomstring fik møllen under krigen 1940-45. Mel og gryn blev rationeret, men kendte vi møller Jørgensen, var der mulighed for at få lavet mel.

Jeg husker endnu engang, jeg kørte til møllen. Hesten blev bange for en bil og fjedervognen væltede, de 2 sække faldt af!

Jeg fik dem dog hurtigt læsset på vognen igen og kørte videre, ingen måtte jo se, at jeg skulle til møllen med hvede. Det var jo ulovligt at lave mel af sit eget korn.

I 1949 solgte Løvenholm møllen. Den blev nedlagt, vandstanden blev sænket, og mølledammen forsvandt.

Tilbage er nu kun de sørgelige rester af bygningerne - og minderne.